

SIGNIFICANT CHARACTERISTICS OF THE SOCIALIZATION OF STUDENTS

In article analyzed main characteristics of the process of socialization, features of socialization in the age of the student.

Key words: student, socialization, socialization factors, the structure of socialization, adaptation.

УДК 37.013.42

Устинова Н.В.

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ
ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ**

У статті досліджуються теоретико-методологічні засади соціалізації дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі, розглядаються питання побудови її ефективної системи та педагогічні умови процесу соціального становлення особистості, пропонуються до запровадження в сучасній школі нові соціально-педагогічні функції.

Ключові слова: сучасний освітній простір, соціалізація дітей та учнівської молоді, система соціалізації, соціально-педагогічні функції.

Як відомо, соціалізація є складним і багатофакторним процесом оволодіння особистістю суспільним досвідом, засвоєння норм і правил життя, набуття індивідом людських властивостей і якостей. Процес соціалізації передбачає не лише усвідомлення і засвоєння індивідом соціальних цінностей, норм, принципів і правил у відносинах, але й активне їх відтворення в процесі життєдіяльності, що забезпечує можливості для формування нової соціальної позиції, реалізації себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.

Головними завданнями освіти в Україні є виховання громадянина України, формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, якій властиве почуття власної гідності, повага до прав і свобод людини, свідоме відношення до обов'язків людини і громадянина, гордість за свою Батьківщину, здатність до саморозуміння і самовдосконалення, активної участі в соціальному житті країни.

У формуванні означених важливих якостей, розвитку соціальної компетентності, вихованні особистості громадянина сучасної демократичної держави важливе місце займає середовище – усе те, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, шкільного оточення і завершуючи середовищем соціальним, у якому вона народжується, і яке створює умови для її розвитку і виховання.

Реалії сучасного суспільного життя (посилення процесів глобалізації, інформатизації, впливів соціально-економічних чинників та ризиків) актуалізують потребу пошуку інноваційних підходів до здійснення ефективної соціалізації сучасної молоді людини, аналізу теоретичних положень і практичних способів педагогізації соціуму та посилення виховного впливу соціального середовища.

Соціально-педагогічна діяльність у сучасному суспільстві покликана сприяти вирішенню низки соціально-педагогічних проблем шляхом актуалізації та розробки стратегічних підходів до їх вирішення, формування громадянської свідомості учнівської молоді, наповнення соціально-педагогічним змістом діяльності всіх інститутів суспільства [1].

Водночас у практиці роботи навчальних закладів України процес соціалізації особистості залишається прерогативою виховання, яке за умови традиційної освітньої моделі набуло характеру другорядності, поступившись першочерговістю процесу навчання. Як результат, більшість випускників шкіл мають слабо сформовані життєві компетенції,

нерозвинуті соціальні здібності, через що важко адаптуються до сучасних суспільно-економічних умов, не здатні до самореалізації в соціумі, проявляють схильність до асоціальної поведінки [5].

Саме тому дослідження зазначеного питання є досить актуальним у сучасних умовах реформування української школи.

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених свідчить про певний рівень дослідження теоретичних і практичних аспектів проблеми соціалізації учнівської молоді. Проблема соціалізації дітей та учнівської молоді знайшла висвітлення в дослідженнях як вітчизняних (Ю.Возна, С.Дибя, Л.Завацька, Н.Заверико, І.Зверева, О.Карпенко, О.Кузьменко, Н.Лавриченко, Г.Лактіонова, О.Матвієнко, С.Моїсеєв, Л.Назаренко, Л.Пуховська, С.Савченко, С.Харченко, Н.Чернуха та ін.), так і зарубіжних (Є.Бікметов, В.Бочарова, І.Кон, Г.Ландберг, А.Маслоу, Р.Мертон, А.Мудрик, Т.Парсонс, Б.Паригін, К.Роджерс, М.Шакурова та ін.) учених.

Водночас у роботах цих та інших дослідників не відбито нові підходи до процесу соціалізації дітей та учнівської молоді, спричинені ухваленням Указу Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року".

Зважаючи на це, метою статті стало висвітлення нових соціально-педагогічних функцій сучасної школи, скерованих на здійснення процесу соціалізації дітей та учнівської молоді задля формування нового типу особистості школяра.

Як відомо, соціалізація належить до універсальних соціальних явищ, пов'язаних із становленням людини та суспільства і, отже, притаманних будь-яким культурам. Водночас процес соціалізації в Україні має низку проблем глобального та регіонального характеру. Як правило, кожне наступне покоління в межах сім'ї, основного інституту соціалізації, отримує систему цінностей від своїх батьків. Упродовж тривалого часу еволюції людства темпи розвитку забезпечували збіг культурного та соціального циклу впродовж кількох поколінь. Значна кількість дослідників цивілізаційних процесів стверджують, що, починаючи з ХХ століття, ці цикли почали не збігатися на рівні "батьки – діти", а вже із середини ХХ століття протягом життя одного покоління змінювалося кілька культурних циклів. Тобто доводиться констатувати, що людство зіштовхнулося з проблемою, коли безпосередні суб'єкти соціалізації (батьки) перебувають у дезадаптивному стані. Засвоєна ними система цінностей та норм поведінки відстають від реального рівня суспільних відносин. Розбіжність культурного та соціального циклів, безумовно, є глобальною проблемою.

Соціалізація – це процес формування і розвитку особистості, що відбувається під впливом виховної і навчальної діяльності. Під соціалізацією розуміють процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, потрібних для його успішного функціонування в конкретному суспільстві. Виховання і навчання (у вузькому сенсі) – це спеціально організована діяльність з метою передачі соціального досвіду індивіду та формування в нього певних, соціально бажаних стереотипів поведінки, якостей і властивостей особистості [5, с.10].

Водночас соціалізація учнівської молоді – це складний і багатофакторний процес оволодіння особистістю знаннями, суспільним досвідом, формування мотивів, загальнолюдських ціннісних орієнтацій, засвоєння норм, принципів і правил людського співжиття, актуалізації особистісного життєвого і професійного самовизначення, що сприяє формуванню власної соціальної позиції, передбачає її успішну інтеграцію в соціальне середовище й реалізацію себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності [1].

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти повинна стати побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді [4].

До основних завдань Національної стратегії належить "побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини,

формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності" [4].

Взаємозв'язок соціалізації з вихованням виражає діалектику особистісного становлення людини як, з одного боку, єдності формування соціальної типовості та соціальної унікальності особи, а з іншого – як розвитку її внутрішнього і зовнішнього світів, тоді ж як навчання є важливим засобом і умовою як особистісного, так і соціального розвитку учня. Однак, зрештою, гармонізація цих окреслень педагогічної діяльності, як і визначення пріоритетності котрогось із них, зумовлюються суспільними умовами, запитами, очікуваннями, тобто соціалізаційним контекстом педагогічної дії [3].

Результатом успішної соціалізації дитини можна вважати її готовність до виконання соціальних ролей: Я – успішний учень, у дорослому житті – успішний працівник; Я – система громадянських компетентностей, у дорослому житті – свідомий громадянин; Я – система ціннісних ставлень, у дорослому житті – успішний сім'янин.

Залежно від віку індивіда розрізняють 5 основних етапів (стадій) соціалізації:

1. Первинна соціалізація, або стадія адаптації (від народження до підліткового періоду дитина засвоює соціальний досвід некритично, адаптується, пристосовується, наслідує).

2. Стадія індивідуалізації (з'являється бажання виокремити себе серед інших, критичне ставлення до суспільних норм поведінки). У підлітковому віці стадія індивідуалізації, самовизначення "світ і я" характеризується як проміжна соціалізація, тому що все ще нестійке в світогляді і характері підлітка. Юнацький вік (18-25 років) характеризується як усталено концептуальна соціалізація, коли виробляються стійкі властивості особистості.

3. Стадія інтеграції (з'являється бажання знайти своє місце в суспільстві, "вписатися" в суспільство). Інтеграція проходить благополучно, якщо властивості людини приймаються групою, суспільством. Якщо ж не приймаються, можливі такі виходи: збереження своєї несхожості і поява агресивних взаємодій (взаємовідносин) з людьми і суспільством; зміна себе (стати як всі); конформізм, адаптація.

4. Трудова стадія соціалізації охоплює весь період зрілості людини, увесь період її трудової діяльності, коли людина не тільки опановує соціальний досвід, але й відтворює його за рахунок активного впливу людини на середовище через свою діяльність.

5. Післятрудова стадія соціалізації розглядає похилий вік як вік, що робить істотний внесок у відтворення соціального досвіду, у процес передачі його новим поколінням [5].

Формування особистості та її розвиток у соціумі може бути успішним лише тоді, коли будуть ураховані всі зовнішні та внутрішні чинники, що на неї впливають, їх складні взаємозв'язки. Насамперед, це спосіб життя особистості, що може сприяти її розвитку (за певних умов) чи протидіяти йому, умови життя, які сприяють становленню певного способу життя в межах певного району, національні особливості, особливості природного середовища, різні джерела духовної культури, характер їх взаємодії, просторові та часові умови життя особистості й мікрогруп, виховні системи та індивідуальні особливості особистості, які склалися в цих системах.

Зважаючи на те, що соціалізація особистості потребує певних педагогічних умов, доцільно назвати найважливіші з них: гуманізація процесу соціального становлення особистості, відповідність змісту, обсягу і характеру соціально-педагогічної діяльності можливостям, умовам цього соціуму; розумне розміщення в часі та просторі всіх цілеспрямованих взаємодій. При цьому основним завданням соціально-педагогічних інститутів є соціалізація особистості з урахуванням особливостей її життєдіяльності в середовищі, у діяльності, у ситуації, де відбувається пізнання і оволодіння цією особистістю суспільними нормами і цінностями.

Ученими-педагогами доведено, що в ситуації вибору змісту і форм діяльності кожна молода людина прагне керувати власним розвитком як процесом. Тому науковцями пропонується розглядати цей процес як складну структуру, що включає такі види діяльності: 1) самоосвіта; 2) самовиховання (робота над характером, емоційним та моральним

розвитком, філософією життя тощо); 3) вибір напрямку (галузі) освіти та професії; 4) вибір конкретного місця роботи; 5) вибір групи друзів, товаришів, колег; 6) участь у певних громадських і політичних організаціях; 7) рішення щодо вступу до шлюбу і складу сім'ї; 8) пошуки шляхів досягнення поставленої мети [2].

Сьогодні школа розглядається як відкрита соціальна система, що включає: розширення соціальних контактів школи із сім'єю; взаємодію школи із закладами додаткової освіти, культури, іншими соціальними інститутами; інтеграцію зусиль педагогів з широким колом громадськості; проведення уроків, позаурочних занять за межами школи: у майстернях, лабораторіях, на свіжому повітрі тощо [2].

Місія виконання школою зовсім нових соціально-педагогічних функцій, що зумовлені необхідністю впливу на соціокультурну ситуацію, потребує розвитку соціально-психологічної служби, у складі не лише психолога, а й соціального педагога, серед професійних завдань якого виокремлюються: формування гуманістичних відносин між вихованцями, учнями й педагогами; охорона та захист прав та інтересів дітей; вивчення особливостей особистості учня та соціальної ситуації розвитку та умов його життєдіяльності; вияв інтересів, потреб, проблем і труднощів дітей та підлітків; створення атмосфери психологічного комфорту для учнів у навчальній та позанавчальній діяльності; організація та координація різних видів позанавчальної діяльності; попередження конфліктів в учнівському середовищі; допомога старшокласників у професійному самовизначенні; орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед учнівської молоді, робота з учнями "групи ризику"; посередницька діяльність між учнями та адміністрацією; організація взаємодії школи та сім'ї у вихованні дітей, підлітків та старшокласників [2].

Концепція діяльності соціально-педагогічного комплексу, на думку науковців, має включати: теоретичні й методичні основи його функціонування як відкритої виховної системи, діяльність якої спрямовано на педагогізацію й гуманізацію соціуму; алгоритм організації і функціонування соціально-педагогічного комплексу; організаційно-змістовий механізм діяльності соціально-педагогічного комплексу; основні завдання його функціонування, що полягають в об'єднанні та координації виховних зусиль батьків, працівників закладів освітньої, виховної, культурно-дозвілдової сфер, установ соціального і соціально-педагогічного спрямування, органів місцевого самоврядування та місцевої виконавчої влади, представників громади та інших з метою створення сприятливих соціально-педагогічних умов соціалізації учнівської молоді та реалізації програми їх розвитку і саморозвитку.

Ученими-педагогами було визначено провідні напрямки діяльності соціально-педагогічного комплексу (просвітницький, суспільно-корисний, волонтерський, культурно-дозвілловий, спортивно-оздоровчий та ін.); охарактеризовано його основні функції (освітня, розвивальна, виховна, комунікативна, компенсаторна, гедоністична, творчої самореалізації) та принципи діяльності (добровільної участі на засадах партнерської взаємодії всіх учасників соціально-педагогічного комплексу; демократичності, що сприяє розвитку ініціативи й творчості; самоорганізації та самоуправління як механізмів, що сприяють об'єднанню всіх суб'єктів соціально-педагогічного комплексу в колектив однодумців; опори на соціальні реалії як джерело визначення напрямків, форм і методів діяльності суб'єктів соціально-педагогічного комплексу; позитивної оцінки роботи її учасників) [1].

Структурно-функціональну модель соціалізації учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу передбачає взаємодію таких структурних елементів: мети (створення сприятливих умов соціалізації учнівської молоді), завдань (активізація соціалізуючих впливів суб'єктів соціально-педагогічного комплексу), компонентів (мотиваційний, гностичний, діяльнісний), етапів (мотиваційно-цільовий, змістово-діяльнісний, діагностично-корекційний) соціалізації старшокласників; основних напрямків, функцій, принципів, форм і методів діяльності суб'єктів соціально-педагогічного комплексу; діагностичного інструментарію та результату соціалізації учнівської молоді [1].

Результатом соціалізації та виховання є соціальний досвід учнівської молоді. Формування соціального досвіду підлітків – це організована сукупність різних форм навчально-виховної діяльності, що вимагає постійного духовного самовдосконалення особистості, розвиток комунікативних компетентностей конкурентоспроможного керівника гуртка, культурного потенціалу сучасного підлітка як соціально мобільної, компетентної особистості, найвищої цінності нації, відповідних управлінських, науково-методичних, організаційних рішень, і, у свою чергу, базується на засадах неперервності та послідовності психолого-педагогічного супроводження підлітка.

Для успішної соціалізації особистість повинна володіти певними якостями та набути відповідних знань і навичок. У недалекому минулому за загальноосвітньою школою був офіційно закріплений статус провідного інституту соціалізації особистості. Дослідження в цій галузі свідчать, що навчальна робота в школі не може цілком та повністю підготувати молоду людину до самостійного життя в суспільстві.

Сьогоднішній стан злочинності, випадки агресії, неадекватної поведінки, інші прояви низької соціальної адаптації підтверджують думку, що шкільного виховання явно недостатньо для успішного вирішення цих проблем. Об'єктивний характер суспільного прогресу в галузі педагогічної діяльності веде до того, що на зміну монопольному становищу школи в галузі соціалізації та соціальної адаптації дітей та підлітків, їхнього виховання приходить всебічна взаємодія всіх інститутів соціалізації, і, насамперед, це інститут сім'ї та інститут позашкільної освіти і виховання.

Таким чином, соціально-педагогічна місія школи як традиційного соціального інституту і агента соціалізації полягає в забезпеченні прав дитини, формуванні в неї необхідного адаптаційного потенціалу, створенні відповідних умов для її самореалізації, а також мінімізація негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання сприятливих чинників соціального оточення.

До важливих напрямків дальших наукових досліджень проблем соціалізації дітей та учнівської молоді належать: розвиток теоретичних уявлень щодо педагогічної сутності та змісту соціалізації учнівської молоді; докладне вивчення особливостей реалізації шкільної соціалізації на окремих її етапах – у початковій, основній та старшій школі; проведення осібних досліджень з кожного з основних напрямків соціалізації учнівської молоді; дослідження проблем підготовки молоді до виконання певних різновидів соціальних ролей; цільове дослідження організаційно-педагогічних механізмів реалізації партнерства школи з провідними соціальними інститутами в соціалізації шкільної молоді; дослідження соціалізуючого значення та ролі окремих шкільних предметів і змісту шкільної освіти загалом; психолого-педагогічних механізмів та методів соціалізації учнівської молоді, соціалізуючих функцій та завдань шкільного учителя; педагогічного управління процесом соціалізації школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Возна Ю.В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу: дис. ... канд. пед. н.аук, 13.00.05 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/238/824/9901.html>
2. Заверико Н.В. Школа як фактор соціалізації учнівської молоді : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Zaveriko.pdf
3. Лавриченко Н.М. Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи: дис. ... докт. пед. наук, 13.00.01. – К., 2006.
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
5. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі: Методичні рекомендації щодо реалізації обласної науково-методичної проблеми. – Херсон: Херсонська академія неперервної освіти, 2013. – 48 с.

Устинова Н.В.

*СОЦИАЛИЗАЦИЯ ДЕТЕЙ И УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННОМ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНЫ*

В статье исследуются теоретико-методологические основы социализации детей и ученической молодежи в современном образовательном пространстве, рассматриваются вопросы построения ее эффективной системы и педагогические условия процесса социального становления личности, предлагаются к внедрению в современной школе новые социально-педагогические функции.

Ключевые слова: современное образовательное пространство, социализация детей и ученической молодежи, система социализации, социально-педагогические функции.

Ustynova N.V.

*SOCIALIZATION OF CHILDREN AND YOUTH IN A MODERN STUDENT'S
EDUCATIONAL FIELD OF UKRAINE*

The article examines the theoretical and methodological foundations of socialization of children and youth in a modern student's educational field, the problems of constructing an effective system and its pedagogical conditions of the process of social formation of personality, offered to introduce a new modern school socio-pedagogical function.

Key words: modern educational field, the socialization of children and learning youth system of socialization, social and educational function.